

Oponentský posudek diplomové práce
Tomáše Mencla: Ekumenický rozměr bohoslužby.
Pokus o postižení liturgie Českobratrské církve evangelické
z hlediska ekumenických principů

Jak sděluje podtitul, v práci má jít o analýzu (nedělní) bohoslužby ČCE z hlediska „ekumenických principů“. Tyto principy jsou hledány především na základě Nicejsko-cařihradského vyznání, a to článků o jednotě církve a inkarnaci. Diplomand si tak vytvořil základní kriteria (kap. 1), které mu mají umožnit orientovat se v liturgii a liturgické praxi, především z hlediska teologické korektnosti, propojení liturgie a života a otevřenosti této tradice vůči tradicím starším. Hlavním partnerem rozhovoru je zde liturgie římskokatolické církve, objevují se srovnání i s pravoslávím.

Diplomová práce má logickou a promyšlenou stavbu. Autor se jakoby zdálky přibližuje, zařazuje liturgii do času a prostoru a ptá se, kdo jsou účastníky a jak se projevují, resp. jaké mohou a mají být jejich projevy a úkony (kap. 2). Pak přichází na řadu ústřední ohniska liturgie (kap. 3), kde se autor soustřeďuje především na výklad problematiky slova/Slova v bohoslužbě a eucharistie a jejich vzájemného poměru. Nevynechá ani téma, které bezesporu patří do ekumenického rozměru – svaté a zástupy andělské. Ostatní části liturgie (kap. 4) – od vstupních obřadů a trojičního pozdravu po ohlášky a sbírku (pokud je tato na konci bohoslužeb) – pojedná především s ohledem na klasickou mešní stavbu bohoslužby, nevynechá ani problematiku korektního jazyka. V závěrečné kapitole (kap. 5) jsou zmíněna tři hlavní témata – liturgické obnovy, otázce podílu sboru na přípravě a realizaci bohoslužeb a liturgické uniformitě. Nepochybně zaujme, že autor v práci věnované ekumenickým aspektům vášnivě pléduje pro *lectio continua* v bohoslužbě, ačkoli ostatní církve se drží perikopních pořadů (odůvodňuje to katechetickými ohledy, důrazem na kontinuitu, stabilitu a nutnost „celosborového rozhovoru nad daným textem“ v průběhu celého týdne, str. 87). Ke skupině liturgické iniciativy Coena je diplomand konstruktivně kritický (hnutí je pomocí bohoslužebnému životu ČCE, ale vidí nebezpečí elitářství a zavádění obnovy „shora“, str. 85).

Samotný závěr (20 řádků a biblický citát) není klasický závěr diplomové práce, spíše autorova „douška“, v níž vyjadřuje, že „*chce autor této práce věřit, že ČCE je církví Kristovou*“ (89). Sám autor cítí, že po přečtení jeho práce by čtenář o této jeho víře mohl pochybovat. Účelem posudku není tuto víru zkoumat. Spíše je úkolem posoudit, nakolik diplomand splnil požadavky kladené na diplomovou práci. A zde je určité napětí mezi úkolem, který si diplomand předsevzal, a jeho vlastním závěrem: V podtitulu a anotaci čteme, že jde především o postižení ekumenických principů liturgie ČCE a na posledním místě „*i poukázat na některé nedostatky křesťanské bohoslužby obecně*“ (Anotace). V závěru však autor sám konstatuje, že „*Tato práce... chtěla pouze poukázat na určité nedostatky v bohoslužebném slavení ČCE a na jisté nesrovnalosti mezi stávající praxí ČCE a odkazem reformované i všekřesťanské tradice*“ (89; místo „reformované“ chtěl autor užít asi „reformační“). To považuji za značný posun tématu; autor sám vidí, že postupně od ekumenických principů sklouzl k nedostatkům ČCE. Za příklad může sloužit kapitola 4.4.1 (Ohlášky, přímluvy, sbírka), která je na třech stranách vlastně výkladem o tom, jak to je a jak by to mělo být s ohláškami a sbírkou, ale nic se nedočteme o obsahu přímluv, které se fakticky užívají, a které jsou nesporně jedním z důležitých ekumenických motivů i ukazatelů.

Je nepochybné, že autor má řadu znalostí a dobrých podnětů a nápadů, i když nejsou nijak objevené. O to jistě nejde, spíše o metodu, jakou pracuje: Svou analýzu – jak tradice tak praxe ČCE – opírá téměř výhradně o své nápady, své názory, svá hodnocení situace a vytváří tak postuláty (poznámky pod čarou slouží často pouze k podepření tohoto vlastního názoru), z nichž odvozuje dalekosáhlé myšlenkové konstrukce. Sotva pak může překvapit, že veškerá srovnání vycházejí v neprospěch teorie i praxe ČCE. Nechci nechat diplomanda na pochybách: k jeho kritice bych dovedl přidat další materiál. Od diplomové práce bych však čekal, že se opře o zdroje spolehlivější: řádnou analýzu Agendy (místo toho jsme napořád svědky žurnalistických glos upadlé praxe), pokusí se případně o srovnání s jinými agendami, zjistí vznik a opodstatnění některých tradicí dříve, než je po svém (zne)hodnotí. Chce-li toto diplomand srovnávat s reformační a všekřesťanskou tradicí, jak si předsevzal, pak bych očekával, že se s ní také důkladněji seznámí. Očekával bych, že diplomand bude schopen vyložit tyto tradice ve svém kontextu dříve, než je ohodnotí – zcela anachronicky – z dnešního hlediska. V seznamu literatury marně hledáme nejen odkazy na jakoukoli cizojazyčnou literaturu (např. J.A.Jungmanna) či reformační klasiky, ale i učebnice protestantské liturgiky, českých církevních dějin atp., kterými knihovna ETF oplývá ve skutečně dostatečné míře.

Nepochybně by bylo možné polemizovat s řadou výroků. Omezím se na několik námětů:

- Místo úvahy nad setkáním se zvířetem či rostlinou na základě „pozitivně laděného vztahu k Bohu“ (15), jakožto důsledku Mt 18,20, by byl na místě řádný výklad tohoto místa, a to s ohledem na celkovou Matoušovu koncepci zaslíbení Kristovy přítomnosti.
- Místo úvahy nad vyspávajícími opilci (21) a společenskou ohleduplností (18) by se do podobné práce více hodila sonda o raněkřesťanském způsobu slavení Vzkříšení (notabene v otrokářské společnosti).
- Autor se s ohledem na stavby mýlí, tvrdí-li, že „v rámci působnosti ČCE...se nanejvýš rekonstruují staré“ (24). Považoval bych za velmi záslužné, kdyby se zde – mezi mnoha dalšími exkursy – objevilo i pojednání o ekumenickém charakteru kostelů nově postavených či navržených (Letohrad, Bystřice pod Hostýnem, Praha-Chodov, Domažlice), které však autorovi nestojí za zmínku.
- „Zdá se, že ČCE plně navazuje na reformovanou tradici v jejím obrazoboreckém důrazu, v nacionálním rámci však i na kulturní vandalismus první reformace, jmenovitě vojensky zaměřeného hnutí husitského.“ (26) Od absolventa teologické fakulty bychom se měli nadít schopnosti větší diferenciaci a nepřebírat stará klišé. Chce-li diplomand takto hodnotit, pak bych očekával věcnou polemiku například nad příslušnými pasážemi Calvinovy instituce (posledního vydání). I zde autor z nějakého důvodu přehlédl, že odpor k výtvarnému umění v rámci ČCE není obecnou ideologií. Nové úpravy sborových budov a nejznámější interiéry s výtvarnými díly (Kutná Hora, Praha-Vinohrady, Zlín, Plzeň-Korandův sbor) mu zjevně rovněž nestojí za úvahu.
- „Podoba kříže, kterou zpravidla znázorňuje tzv. krucifix, se vžila tak záhy, že představuje jedno z nejstarších symbolických dědictví církve.“ (32) Co znamená onen časový údaj „tak záhy“? Prof. J.Royt v Českém Bratru (č.17/2006, str. 17n) hovoří o 10.-13 století. Neberu autorovi jeho názor na kalich (a Biblii) jakožto

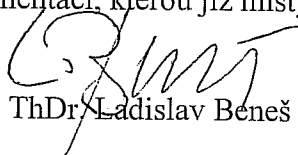
symbol církve (32n), ale vřele mu doporučuji, aby si k této problematice přečetl alespoň: M. Wernisch, *Husitství. Raně reformační příběh*, Brno 2003, str. 55-60.

- I ve vztahu Slova a svátostí vychází autor z toho, jak „se zpravidla v ČCE argumentuje“ (42) a nikoli z relevantních textů a kontextů. Že Agenda ČCE I. je text přijatý synodem a vyjadřuje již na 15. stránce jednotu Slova a svátostí, není v práci zmíněno, natož kterákoliv práce J. Smolíka na toto téma za posledních 60 let.
- Souhlasím s autorem, že „zpěv v bohoslužbě patří v ČCE k jedné z velmi silných a důležitých tradic“, i s tím, že jde o „jednu z mála příležitostí zapojení shromážděné obce do liturgického dění“ (73). Vysvětlit však zpěv ve shromáždění aspektem „soudržnosti ghettoizovaného společenství – družnosti“, je zajisté poněkud slabé. Proč o kancionálu ČCE autor mluví výhradně jako o „tzv. Evangelickém zpěvníku“, když se tak jmenuje, je záhadou. Mohl si však i zde všimnout významného ekumenického momentu: Všechny nové zpěvníky v německé jazykové oblasti – evangelické i katolické – vypustily z názvu termíny jako „Kirchen-“, „Gemeinde-“ či „Gottesdienst-“ Gesangbuch, a nesou název shodný s našim: Evangelisches (Katholisches) Gesangbuch. A to přesně z důvodů, které diplomand vidí v protestantismu jako absentní: Zpěvník je a má být výrazem propojení liturgie a života.

Za poněkud zmatené považuji oddíly o společenství (kap. 2.1.3) či Slovu a Písmu (kap. 3.1.3.1). Tyto oddíly obsahují řadu pravdivých výpovědí, ale srovnávají se v nich věci nesrovnatelné, opět bez snahy pochopit tato témata z jejich vlastních kontextů.

Po stránce formální je práce na dobré úrovni. Problematická je kvalita tisku a poznámky pod čarou, které „utekly“ na další stránku. Text se vyznačuje hojnou mírou cizích slov a svéráznými, poněkud mentorskými vsuvkami. |

Idea a struktura diplomové práce ukazuje, že autor se v dané problematice orientuje. Je dobře obeznámen především s mnohými nešvary ČCE a je patrná jeho vášeň pro zvolené téma. Způsob, kterým svoji představu realizuje, však postrádá mnohé atributy vědecké práce, nepostrádá však emotivní tendenčnosti, která mu brání ve věcné argumentaci a v odborném diskursu. Doporučuji-li práci přesto k obhajobě, pak proto, že se tato neodvíjí obvykle ve stylu diskusí u kavárenského stolku, a v dobré důvěře, že diplomand se pokusí o věcnou argumentaci, kterou již místy prokázal.

ThDr. Ladislav Beneš

V Pardubicích, leden 2007